

**СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ ОЗНАКИ ОСОБИСТОСТІ ЗЛОЧИНЦІВ,
ЯКІ ВЧИНЯЮТЬ РОЗБЕЩЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ****SOCIO-DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS
OF CRIMINALS COMMITTING MOLESTATION**

Кулик К.Д.,

*аспірант кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Стаття присвячена аналізу соціально-демографічних ознак особистості злочинців, які вчиняють розбещення неповнолітніх. Досліджуються такі характеристики цих осіб, як стать, вік, освіта, сімейний стан, рід занять, наявність рідних дітей, відомості про батьків тощо. Результати дослідження базуються на авторському кримінологічному аналізі 179 кримінальних справ, зібраних у 13 областях України та м. Києві.

Ключові слова: соціально-демографічні ознаки, особистість злочинця, структура особистості злочинця, розбещення неповнолітніх, розпусні дії.

Статья посвящена анализу социально-демографических характеристик личности преступников, совершающих развращение несовершеннолетних. Рассматриваются такие признаки этих лиц, как пол, возраст, образование, семейное положение, род деятельности, наличие родных детей, информация о родителях и другое. Результаты исследования основываются на авторском криминологическом анализе 179 уголовных дел, собранных в 13 областях Украины и г. Киеве.

Ключевые слова: социально-демографические признаки, личность преступника, структура личности преступника, развращение несовершеннолетних, развратные действия.

The article is devoted to analysis of socio-demographic characteristics of a criminals who commits molestation. We study characteristics of such persons, their gender, age, education, marital status, occupation, presence of their children, information about parents. The results of investigation are based on criminological analysis carried by author, who collected 179 criminal cases in 13 regions of Ukraine and city Kiev.

Key words: socio-demographic characteristics, personality of a criminal, structure personality of a criminal, molestation, indecent actions.

Актуальність теми. При дослідженні особистості злочинця, який вчиняє розбещення неповнолітніх, важливого значення набуває розкриття його основних кримінологічно значущих особистісних рис. У сучасній кримінологічній науці структура особистості злочинця, з точки зору різних науковців, має варіативність у кількісному та якісному складі [1, с. 97; 2, с. 93; 3, с. 87]. На нашу думку, доцільно приєднатися до точки зору тих, хто виділяє сім груп особистісних ознак: соціально-демографічні, особистісно-рольові властивості, соціально-психологічні якості, риси правової та моральної свідомості, психічні відхилення, кримінально-правові ознаки та загальнозначущі позитивні людські якості [4, с. 66].

Науковою розробкою проблеми особистості злочинця займалися відомі вітчизняні та зарубіжні вчені, такі як: Ю.М. Антонян, Ю.Д. Блувштейн, М.Ю. Валуйська, В.В. Голина, І.М. Даньшин, І.С. Дерягін, А.І. Долгова, А.Ф. Зелінський, К.Є. Ігошев, В.М. Кудрявцев, Г.Б. Ной, О.Б. Сахаров та інші. Але особистість злочинця, який вчиняє розбещення неповнолітніх, у порівнянні з дослідженнями інших категорій злочинців є недостатньо вивченою. Вітчизняні та зарубіжні кримінологи, психологи, психіатри, сексологи та інші фахівці досліджували особистість розбещувача, але ці знання мають фрагментарний характер. Довгий час кримінологічні особливості злочину, передбаченого ст. 156 Кримінального кодексу України, не піддавалися диференційованому аналізу, оскільки вважалося, що вони не мають притаманних їм особливостей у порівнянні з іншими сексуальними злочинами проти неповнолітніх. Тільки протягом останнього десятиріччя ця проблема стала привертати увагу вчених своєю специфікою. Дослідженню розбещення неповнолітніх присвятили свої наукові праці Ю.М. Антонян, В.І. Борисов, Л.В. Дорош, Г.Б. Дерягін, Н.Д. Еріашвілі, Л.В. Готчина, Л.В. Логінова, С.С. Косенко, М.О. Ларченко, О.Д. Оберемченко, О.В. Синьокий та інші.

Метою статті є вивчення основних соціально-демографічних ознак особистості злочинців, які вчиняють розбещення неповнолітніх. Дослідження базуються на автор-

ському кримінологічному аналізі 179 кримінальних справ, зібраних у 13 областях України та м. Києві.

Виклад основного матеріалу. Згідно з результатами узагальнених нами кримінальних справ серед осіб, які вчинили розбещення неповнолітніх, переважну більшість складають чоловіки – 96% осіб. Решта – жінки (4%), але треба зауважити, що безпосереднім виконавцем злочину у вивчених нами справах була лише одна жінка, інші ж (3,5%) виступили у ролі співучасниць злочину.

Дуже змістовним, з кримінологічної точки зору, є показник віку досліджуваних нами осіб, оскільки вікові показники є своєрідними індикаторами, які характеризують етапи соціалізації, зміни свідомості та діяльності особистості. Кожній віковій групі притаманні певні особливості. З віковими періодами життєдіяльності пов'язані такі ознаки, як: освітній рівень, соціальне і матеріальне становище, рід занять, шлюбний стан [5, с. 121].

Відповідно до класифікації Всесвітньої організації охорони здоров'я з 14 до 18 років людина вважається неповнолітньою, з 18 до 25 років – юною, молодю – з 25 до 44 років, з 44 до 60 років – середньовіковою особою, похилого віку з 60 до 75 років, з 75 до 90 років – старою та особи віком понад 90 років визнаються довгожителами [6; 7]. Серед осіб, які вчинили розпусні дії, юними були близько 17,6%, молодими – приблизно 56%, особи середнього віку – 20,7% злочинців, у похилому віці вчинили злочини 5,2% осіб, у старечому віці – приблизно 0,5%.

У юному віці людина активно реалізує свій особистісний потенціал у різних сферах життєдіяльності, вона активно залучається до сфери виробництва, створення власної сім'ї та виховання дітей. У цей період відбувається становлення особистісної самостійності, незалежності та досягнення успіху в певних видах діяльності. Аналіз отриманих даних дозволяє зробити висновок, про те, що найвищою злочинною активністю характеризуються особи 25–44 років (56%), що обумовлено найвищим рівнем соціальної та фізичної активності людини у цей період життя. Успішна самореалізація у житті та родині справляє позитивний вплив на характер та емоційний стан особис-

тості. Конфліктні життєві ситуації, кризи, втрата здоров'я та накопичення проблем призводять до підвищеної дратівливості, тривожності, озлобленості та агресивності людини. Серед криз виділяють: вікові (нормальні та аномальні), кризи середини життя, спустошеності та нереалізованості в житті, небажана зміна особистісних ролей та втрата особистісної автономії [8]. Як наслідок, негативні чинники призводять до відчаю, депресії, неправильного та деструктивного сприйняття світу, соціальної ізоляції та деградації особистості, – все це може сприяти розвитку у людини різних патологій, у тому числі сексуальних.

Друге місце за віковою розповсюдженістю посідає середній вік – 20,7%. Ці особи характеризуються тим, що у нормі розвитку праця стає для них найважливішим джерелом людських почуттів, і від її успішності залежить і побут, і морально-психологічне благополуччя. Емоції (як позитивні, так і негативні), пов'язані з ходом трудової діяльності, успіхами або невдачами, відіграють у житті людини дуже важливу роль та істотно позначаються на її загальному емоційному стані, настрої [9].

Після 60 років злочинна активність, яка виражається у вчиненні злочину, передбаченого ст. 156 Кримінального кодексу України, знижується, але не зникає взагалі. У період старіння розвиток та функціонування духовної, інтелектуальної, емоційної, фізичної сфер людини набувають специфічного характеру. На цьому віковому етапі особистість припиняє трудову діяльність, обмежуються її соціальні контакти, спостерігаються зміни у її Я-концепції та поведінці, людина помітно втрачає фізичну силу, енергійність, погіршуються її здоров'я та психофізіологічні показники [10, с. 180]. Можливе виникнення різних відхилень особистості (неврози, психопатії), які обумовлені як соматичними, так і психологічними змінами функціонування організму. Сексуальні стосунки людей похилого віку є малодослідженими. За умов фізіологічної нездатності до нормального статевого життя літні люди можуть болісно переживати старість, і тоді проявляється агресивність, егоїстична спрямованість їх особистості на задоволення власних інтимних бажань навіть тоді, коли це може нанести фізичну чи психічну шкоду іншим. Все це призводить до того, що особи віком від 60 років та старше обирають своїми жертвами малолітніх осіб, які через свій вік не здатні усвідомлювати ненормальну поведінку «дідусів» по відношенню до них. Особи похилого віку, частіше за все, реалізують свій злочинний умисел у формі «гри», під час якої пропонують потерпілим здійснювати різні маніпуляції з їх статевими органами. За результатами нашого дослідження серед осіб, які вчинили розбещення неповнолітніх, старше 60 років було 5,2%.

Освіта значною мірою обумовлює процес розвитку та становлення людини як особистості, забезпечує формування її духовності, світогляду, ціннісних орієнтацій, моральних принципів та установок. Тому дані про освіту також є важливими для кримінологічної характеристики особистості злочинця. Так, серед осіб, які вчинили злочин, передбачений ст. 156 Кримінального кодексу України, найчастіше – у 33,2% випадків – зустрічаються особи, які отримали спеціально-технічну освіту. Повну середню освіту мають 28,5% осіб, а 22,7% злочинців – неповну середню освіту. Ці особи не продовжували навчання та не займалися суспільно корисною працею. Злочинці з вищою освітою та неповною вищою освітою становлять відповідно 8,8% та 3,1%. Не отримали навіть базову середню освіту і практично не вміли читати та писати 3,6% розбещувачів.

Розподіл досліджуваних осіб за родом занять має такий вигляд: 52,3% з них ніде не працювали, не навчалися та не займалися підприємницькою діяльністю, але при цьому є працездатними. Ці особи мали власний будинок із земельною ділянкою, яка і була їх основним джерелом існування. Вони характеризувалися наявністю проблем із працевлаштуванням або свідомим бажанням вести паразитичний спосіб життя. Відсоток робітників становить

другу позицію – 24,9%, кількість пенсіонерів – 11,4%, приватних підприємців – 5,7%. Незначний показник складають студенти (учні) – 3,1%, викладачами були лише 1,6% засуджених.

Наявність сім'ї справляє позитивний вплив на поведінку людини і є одним із загальносоціальних чинників запобігання злочинності. За результатами авторського дослідження отримані такі дані: майже половина – 47,7% не були одружені (заміжні), одружені (заміжні) – 27,5%, розлучені – 16,1%, у фактичних шлюбних стосунках знаходилися 8,3% злочинців, а 0,5% – вдівці. Отже, нами встановлено, що майже половина злочинців, які вчинили розбещення неповнолітніх, були позбавлені таких сімейних цінностей, як відчуття домашнього комфорту, любові, взаємоповаги та почуття значущості для своєї сім'ї, регулярних статевих стосунків тощо, і це стало однією з обставин, які обумовили вчинення злочину, передбаченого ст. 156 Кримінального кодексу України.

Ставлення до сімейних цінностей осіб, які вчинили розбещення неповнолітніх, певною мірою характеризується наявністю (відсутністю) у них дітей. 39,4% осіб, які вчинили розбещення неповнолітніх, не мали рідних дітей, щодо 23,3% винних відомості відсутні, одну власну дитину мають 26,4% осіб, двох дітей – 7,3%, трьох і більше – 3,6%.

Згідно з нашими даними у 21,2% випадків розбещення вчиняється батьками, вітчимами, співмешканцями матерів та дідусями. Щодо власних дітей або онуків вчиняли злочини відповідно 9,8% та 2,6%. Заслужує на увагу той факт, що злочинці, які мають рідних дітей, обирають своїми жертвами дітей такого ж віку, що і власні.

Не можна не погодитися з тими авторами, котрі вважають, що настанови, світосприйняття та уявлення про норму поведінки на все наступне життя формуються у родині [11, с. 59; 5, с. 262]. Але нами з'ясовано, що при розслідуванні розбещення неповнолітніх вивченню первинної соціалізації злочинців не приділялася належна увага (відомості були відсутні у 73,1%). У 9,3% випадків було встановлено, що майбутні злочинці виховувалися матір'ю одноособово. У повних сім'ях проживали 8,3% осіб, у державних установах – 3,6%. Виховання матір'ю та вітчимами здійснювалося у 2,1% випадках, бабусею та дідусями – 1,6% осіб, тільки батьком – 1%, батьком та мачухою або іншими родичами – по 0,5% засуджених.

У вивчених нами документах у 91,7% справах була відсутня інформація про наявність або відсутність алкоголізації батьків злочинців. Тільки у 2,1% справ містилася інформація про те, що спиртні напої вживали обоє батьків, лише батько – у 1%, а у 5,2% зазначалося, що батьки алкоголю не вживали. У жодному документі не було зафіксовано відомостей щодо наявності чи відсутності судимості батьків засуджених та перебування їх на обліку у диспансерах.

Також у переважній більшості справ – у 77,2% – була відсутня інформація про ступінь благополучності батьківської родини злочинця. У 16,1% родин батьків, винних у вчиненні розпусних дій щодо осіб, які не досягли шістнадцятирічного віку, характеризувалася як благополучна, як неблагополучна – у 6,7%.

Превалююча кількість осіб, які вчинили розбещення неповнолітніх, мали громадянство України – 92,7%. Громадянство РФ мали 3,1% винних, громадянство Узбекистану – 3,1%, апатридами були 1% осіб.

За національною приналежністю, так само, абсолютна більшість злочинців є українцями (79,8%), на другому місці – росіяни (11,9%), інші національності – 8,3% – представлені узбеками, молдованами, гагаузами, болгарями, романською народністю, румунами та арабами.

Висновки. Підсумовуючи викладене стосовно соціально-демографічної складової особистісної характеристики тих, хто вчиняє розбещення неповнолітніх, можна констатувати, що це переважно чоловіки молодого віку

(25–44 роки), які мають спеціально-технічну освіту, працездатні, але ніде не працюють і не навчаються, ведуть паразитичний спосіб життя. Відсутність постійної роботи, власної сім'ї та соціально-корисних зв'язків обумовлюють їх схильність до асоціального способу життя, що може виражатися у бажанні безкоштовних розваг та задоволенні примітивних вітальних потреб шляхом обрання жертвами осіб, які за своїми фізичними та інтелектуальними якостями не можуть чинити належний опір злочинному посяганню.

Аналіз соціально-демографічних ознак особистості злочинця, який вчиняє розбещення неповнолітніх, дозволяє простежити зв'язок умов соціалізації особистості та формування її життєвих принципів і настанов, ставлення до загальнозначущих людських цінностей, способи взаємодії з іншими членами суспільства, особливості задоволення базових потреб тощо. Розкриття цих взаємозв'язків та взаємозалежностей надасть можливість розробки та впровадження ефективного комплексного механізму запобігання вчиненню досліджуваного злочину.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Голіна В.В. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми боротьби з бандитизмом: соціально-правове і кримінологічне дослідження: монографія / В.В. Голіна. – Х. : Періон-інформ, 2004. – 212 с.
2. Сахаров А.Б. О личности преступника и причинах преступности в СССР. / А.Б. Сахаров. – М.: Юрид. лит., 1961. – 280 с.
3. Кримінологія : підручник / за ред. В.В. Голіни, Б.М. Головікіна ; М-во освіти і науки України, НІОУ ім. Я. Мудрого. – Харків : Право, 2014. – 440 с.
4. Кримінологія: Загальна та Особлива частини : [підруч. для студентів юрид. спец. вищ. навч. закл.] / І.Д. Даньшин, В.В. Голіна, О.Г. Кальман, О.В. Лисодєд ; за ред. І.М. Даньшина. – Харків : Право, 2003. – 352 с.
5. Головікін Б.М. Корислива насильницька злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання : монографія / Б.М. Головікін. – Харків : Право, 2011. – 432 с.
6. Мировая статистика здравоохранения 2012. – [Электронный ресурс] / Всемир. организация здравоохранения. – 2013. – 180 с. – Режим доступа: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/44844/8/9789244564448_rus.pdf?ua=1 (дата обращения: 30.10.2015). – Загл. с экрана.
7. Чайка Т.А. ВООЗ официально продлила молодость. – [Электронный ресурс] / Т.А. Чайка. – 2015. – Режим доступа до ресурсу: <http://metro.com.ua/vooz-oficialno-prodlila-molodost> (дата обращения: 30.10.2015). – Загл. с экрана.
8. Скрипченко О.В. Вікова та педагогічна психологія. – [Електронний ресурс] : посібник / О.В. Скрипченко // Підручники онлайн. – Режим доступу: http://libfree.com/123228478_psihologiyakrizi_viku_doroslosti.html#638 (дата звернення: 30.10.2015). – Заголовок з екрана.
9. Деркач А.А. Акмеологія / А.А. Деркач. – 2002. // <http://medbib.in.ua/osnovnyie-harakteristiki-cheloveka-period32100.html>.
10. Савчин М.В., Василенко Л.П. Вікова психологія: монографія. – «Академвидав», 2005. – 202 с.
11. Валуйська М.Ю. Кримінологічна характеристика особистості злочинців, що вчинили умисні вбивства при обтяжуючих обставинах: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. – Х., 2002. – 59 с.